

Üzenet a jég alól

Magyar kutatóexpedíció az Antarktiszon

Készítette: Mirtse Korinna 9.c

Magyar kutatók ritkán érik el a déli sarkvidéket. Néhányan ugyan korábban is töltöttek ott hosszabb-rövidebb időt, az első önálló magyar expedíció azonban 2003 januárjában indult az Antarktiszra. Mivel a kutatócsoport egyik tagja, Dr. Fiar Sándor természetfilmes és geográfus családjunk jó barátja, a vele való beszélgetések alapján első kézből tudósíthatok az expedícióról.

Munkámhoz felhasználtam Fiar Sándor és Nagy Balázs Olvadó jövő című, az expedíciót összegző kötetét (General Press Kiadó 2004), valamint a Süni magazin 2006-ban készült interjúját is.

Sziklák és jéghegyek

Geográfiai áttekintés

A sarkvidéket a legtöbb ember végtelen, sík hómezőnek képzelem. A többségnek eszébe sem jut, hogy a déli sarkvidék az északival ellentétben valódi kontinens, vagyis nem pusztán jégsapka, hanem a jég alatt föld, kőzet is van, domborzattal, méghozzá nem is akármilyen. Az Antarktisz a legnagyobb átlagos magasságú földrész (az átlagos tengerszint feletti magasság 2250m). Lényegében jórészt fennsík, de emelkednek rajta igazán magas hegyek is: a legmagasabb csúcs, a Vinson Massif 4897 méter magas. A nyugati rész sziklás hegyvonulata valójában a dél-amerikai Andok hegyláncának folytatása, sziklás hegyvonulatokkal, gleccserekkel és fjordokkal, és több tűzhányó is működik rajta. A kontinens keleti felét alkotó ősmasszívum viszont jórészt sík.

Az Antarktisz felszíne dinamikusan változik, és ezek a változások feltűnőbbek itt, mint bárhol

másutt a világon. A földrészt övező rengeteg apró sziget a jég miatt összefüggő felületnek látszik. A tengerbe benyúló, nagy kiterjedésű, ún. selfjégtakarók soha nem olvadnak el, és önálló nevük van, mint a valódi szigeteknek: pl. Ross-jég, Weddell-jég. Időnként óriási, akár fél Magyarországnyi darabok szakadnak le belőlük.

Télen ez a szárazföldi eredetű gleccserjég összeforr a tengeri jéggel: ilyenkor a kontinens a tenger felől megközelíthetetlenül válik. De nemcsak magának a jégnek az olvadása, fagyása okoz látványos változásokat: a sziklák sem tudnak ellenállni a jég erejének, és folyamatosan töredeznek, aprózódnak.

A King George-sziget, ahová az expedíció indult

A közelben több országnak is van kutatóbázisa. Ide lehetett járni fürdeni és melegedni egy kicsit.

Az Isten hidege

Klimatikus viszonyok

Az antarktisi körülményekről nehezen tud képet alkotni az, aki még sosem járt ott. Mindenki tudja, hogy ez a Föld leghidegebb kontinense, de innen nézve elképzelni sem könnyű azt, hogy ez mit is jelent. Az Antarktiszon mérték a Földön valaha is tapasztalt legalacsonyabb hőmérsékletet: -89,6 C fokot. Hogy a déli sarkvidék még az északinál is hidegebb, annak ellenére, hogy csillagászati okokból több napsugárzást kap, annak az oka, hogy az Északi-sark körül több a jégmentes, vagyis sötét színű terület. Az Antarktiszra erő napsugárzást viszont a hóval és jéggel borított, fehér felszín szinte teljes egészében vissza is veri, így felmelegedésre nincs esély. A leghidegebb hónapokban a belső területek átlaghőmérséklete -40 és -70 C fok között alakul, míg a Déli-sarki nyár idején „mindössze” -15 és -35 C fok között ingadozik. A partvidéken ennél valamivel melegebb van: ott nyáron még az is előfordul, hogy a hőmérséklet fagypontra emelkedik.

A szél erejét sem lehet összehasonlítani az itthonival: nálunk az 50-60 km/órás szelek már viharosnak számítanak, ott viszont nem ritka a 120-160 km/órás, üvöltő orkán sem. Az Antarktisz felszínét immár ötmillió éve egész éven át jég borítja, a jégréteg legnagyobb vastagsága 4775 m, vagyis majdnem öt kilométer! Mivel a jég nem sós tengervízből, hanem édesvízből áll, ez egyben azt is jelenti, hogy itt található a Föld édesvízkészletének 70 százaléka, annak ellenére, hogy csapadék tekintetében ez a legszárazabb kontinens: a nyugat-antarktisi Száraz Völgyek területén kétfélmillió éve nem hullott egy csepp eső sem.

A magyar kutatók sáttortábora. Előzőleg a Műjégpályán gyakorlatoztak.

A legbékésebb földrész

Ember az Antarktiszon

Az Antarktisz rengeteg ásványkincset, többek között nemesfémeket is rejt. A Föld legdélebbi működő tűzhányója, a Mount Erebus forró vizes oldataiból naponta 80 gramm arany kerül a felszínre. Ezeket az ásványkincseket azonban tilos kitermelni. 1961-ben született egy nemzetközi megállapodás, az Antarktisi Egyezmény, amelynek értelmében a déli sarkvidék semleges terület, amelynek mentesnek kell maradnia a katonai és ipari tevékenységtől. Az Antarktisz a legritkábban lakott földrész: valódi, bennszülött lakossága nincs is, csak a kutatóállomások személyzete tartózkodik itt, ami nyáron 5-6000, télen 800-1000 embert tesz ki.

Az 1820-as évekig egyáltalán nem is tette a lábát ember erre a kontinensre. Az első sarkkutatók még nem viselkedtek olyan felelősségteljesen a természettel szemben, mint ahogy az ma követelmény: lovakat, kutyákat hoztak magukkal, és éppen úgy pusztították az élővilágot, hulladékaikat pedig szerteszórták, mint ahogy az ember mindenütt másutt a világon tette, teszi. Az elszabadult kutyák is nagy károkat okoztak az őshonos állatvilágban, így ma már

A kövületek arról tanúskodnak, hogy egykor fák éltek a kontinensen, hatalmas erdőket alkotva.

tilos kutyát hozni ide: a szánt az embernek magának kell húznia. Az Antarktisz élővilágát minden behurcolt élőlény veszélyezteti, még a cipők talpán behozott, láthatatlanul apró magok, csírák, mikroorganizmusok is. A rendkívül hideg levegő mentes mindenféle kórokozótól, így az ember (és más élőlények) immunrendszere hosszabb itt töltött idő után valósággal kikapcsol, elalszik, így felkészületlenül éri, ha hirtelen vírus, baktérium támad rá.

A kutatók valóságos úrruhában dolgoznak a sarkvidéken. Erre nemcsak a hideg miatt van szükség, hanem azért is, mert a helyi élővilágot akár a cipőnk talpán bevitt spórák is károsíthatják.

Fűcsomó a fagyos óázisban

Egy különlegesség: csupalábállat

Fiókáját etető számarpingvin

A jégvilág virágai

Növények és alsóbbrendű állatok

Nehéz elképzelni, hogy ezen a fagyos tájon bármi-féle élőlény is képes lehet fennmaradni, életműködéseket folytatni és szaporodni, pedig a déli sarkvidéken is van állat- és növényvilág. Persze életjeleket csak a tengerparti sávban lehet látni, beljebb, az éltető víztől távol már minden kihalt. A kövületek tanúsága szerint valaha, a kréta időszak elején, vagyis a dinoszauruszok korának alkonyán a déli bükkök alkottak hatalmas erdőket ezen a földrészen, és dinoszaurusz-csontokat is találtak itt, bár a szárazföldi őssálat-maradványok ritkák. Az élet mai szintereit, éppúgy, mint a sivatagban, itt is óázisoknak nevezik. Pálmafákat persze hiába keresnénk bennük, viszont a sziklák felszínét tűzvörös vagy sárgászöld zuzmók borítják, a vízfolyások ágyaiban mohapár-

A vörös krill-rákok alkotják a legtöbb helyi ragadozó, így az Adélie-pingvin fő táplálékát is.

nák bújnak meg a kötörmelék között. Még virágos növényt is találhatunk is, igaz, csupán két fajt: az antarktisi sédbúzát és a felemásvirágú szekfüt – utóbbi az egyetlen köznapi értelemben vett „virága” a fagyos kontinensnek.

Bármilyen meglepő, ebben a fagyos világban apró állatok, például egysejtűek, férgek, sőt, rovarok is képesek életben maradni, például ugróvillások, atkák és egy szárnyatlan szúnyogfaj. Érdekes lakói az Antarktisznak a medveállatkák, amelyeknek testalkata furcsa átmenetet képez a férgek és az ízeltlábúak között. Apró lábcsontjaikon lépegetve vándorolnak a mohapárnák között, és a növény nedveit szívogatják. Télen betokozódnak, és a folyékony héliumban végzett kísérletek tanúsága szerint ilyenkor akár -272 C fokos hőmérsékletet is képesek elviselni! A tengerben hemzsegnek a krill nevezetű apró rákok, amelyek a helyi ragadozó élőlények legfontosabb táplálékforrását képezik.

A hosszúsárnyú bálnák állománya a vadászat hatására töredékére esett vissza.

Hideg föld, meleg vér

Magasabbrendű állatvilág

A legismertebb lakói a földrésznek természetesen a magasabbrendű állatok: a madarak és emlősök. A legtökéletesebben a madarak tudtak alkalmazkodni az itteni mostoha viszonyokhoz, hiszen a madártoll a természet legtökéletesebb hőszigetelő-anyaga. A madarak itt nem félnek az embertől, inkább kíváncsian közelítenek, hiszen nincsenek rossz tapasztalataik. A partvidéken sirályok, csérek, kormoránok halásznak, a szkuák, azaz halfarkasok pedig az ő zsákmányukat igyekeznek megszerezni. A King George-szigeten, ahol a magyar expedíció járt, nem költenek a hatalmas király- és császárpingvinek viszont fészkel három másik pingvinfaj. A legjellegzetesebben antarktisi faj közülük a kistermetű Adélie-pingvin. Az örvös pingvint tréfásan „rendőrpingvinnek” is szokták nevezni, mert a torkán végighúzódo fekete csík az angol rendőrök sapkájának állszíjára emlékeztet. A harmadik, nagyobb termetű faj hangos ordításáról kapta a számpingvin nevet.

Amíg a madarak tollal, addig az emlősök vastag szalonnaréteggel védekeznek a hideggel szemben. A déli sarkvidék körüli vizekben élő, végsőkig megti-

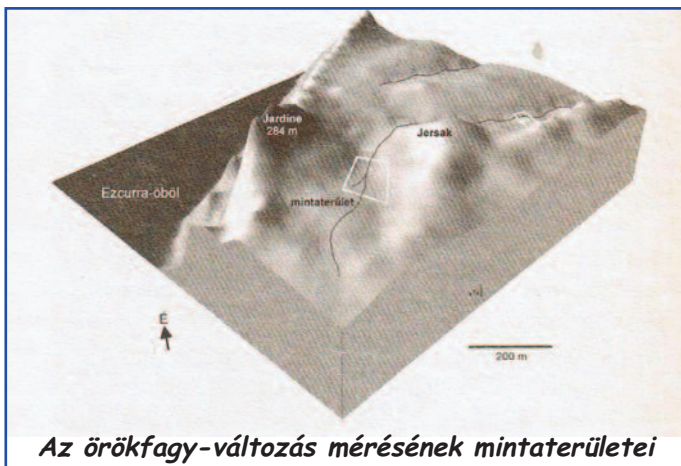

Az elefántfóka az orrán látható ormánszerű képződményről kapta a nevét, de a mérete is elefántnyi.

zedelt bálnafajok vadászatát mára már befejezték, de hatalmas csigolyáik a parton helyenként még felidéznek a mészárlás emlékét. Szárazföldi emlősök nem élnek itt, csak a fókák telepsznek ki pihenni a jégre. Közülük az antarktisi medvefóka a fülesfókák közé tartozik, míg a valódi fókákat három faj képviseli: a rákező fóka, a hatalmas, három tonnásra is megnövő déli elefántfóka, valamint a félelmetes hírű leopárdfóka, amely az emberre is veszélyes lehet.

Déli elefántfókák pihennek a parton. Tízszor akkorák, mint a leopárdfóka, mégis az utóbbi a veszélyesebb.

Az örökfagy-változás mérésének mintaterületei

Olvad a jövőnk?

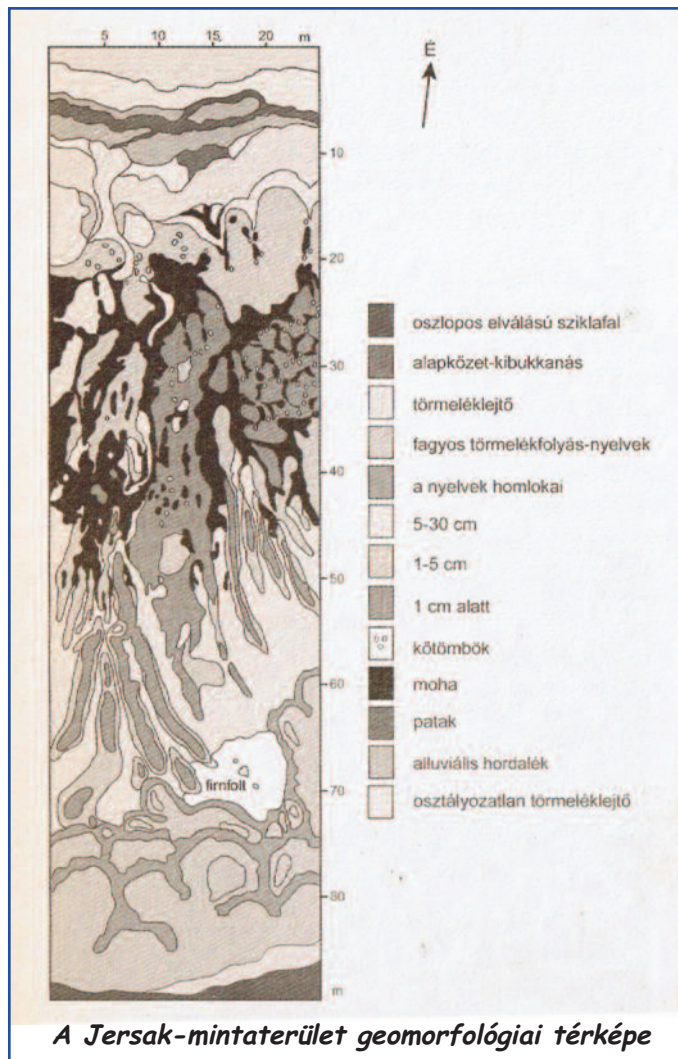
A kutatócsoport munkája

Az Antarktisz kutatása számos földtudományi vizsgálathoz és környezeti problémakör feltárásához járulhat hozzá, sőt, a Föld részletesebb megismerésén túlmutatva támpontot szolgáltathat a Mars bolygó tanulmányozásához is. Az űrszondák mérései alapján ugyanis külső bolygószomszédunk felszíni viszonyaira a földi területek közül leginkább az Antarktisz fagyos oázisai hasonlítanak.

A magyar kutatócsoport a természetfilmezésen túl elsősorban földtani vizsgálatokat végzett: az uralkodó domborzatformáló folyamatokat vizsgálták, illetve ezek hatását a földrész formakincsére és vízháztartására. Talaj- és vízmintákat vettek, talaj- és levegőhőmérsékletet mértek azokon a mintavételi területeken, ahol a kutatócsoport egyik tagja, Dr. Nagy Balázs geográfus már korábban, 1998-ban is végzett méréseket, és térképet készített. A vizsgálatokat 100x100 méteres, 10 méteres oldalhosszú négyzetekre osztott mintaterületek rácspontjaiban végezték. A kapott adatokat az öt évvel ezelőttiekkel összehasonlítva nyomon követhetővé váltak a vízszint változásai és az örökfagy olvadása. Kiderült, hogy az eltelt évek alatt több meredek lejtőről kiolvadt az örökfagy; ezek a felszínek nyáron kiszáradtak, és télen sem fagytak vissza. Mindezekből arra következtethetünk, hogy az antarktisi partvidéken egyértelmű felmelegedés zajlik, amelyet nem az évszakok változása határoz meg. A déli sarkvidéken kézzelfoghatóvá vált tehát a globális felmelegedés, amely

A King George-sziget keresztmetszetvázlata

A Jersak-mintaterület geomorfológiai térképe

azonban nemcsak az Antarktisz jégvilágára, hanem az egész Föld jövőjére kihatással lehet.

A Jardine-mintaterület felszínformákat ábrázoló térképe

